

MILIVOJ SOLAR I ČASOPISNA SCENA OSAMDESETIH

1.

Godine 1985. Ministarstvo kulture tadašnje SR Hrvatske naručilo je analizu časopisa koji su izlazili od 1981. do 1983. godine te je u tu svrhu sastavilo radnu grupu na čijem je čelu bio ugledni sveučilišni profesor i književni teoretičar Milivoj Solar (Koprivnica, 1936.); ostali članovi bili su Branko Bošnjak i Josip Brkić. Cilj je analize bio da se na osnovi jedinstvene metodologije obradi te pokuša kritički ocijeniti trogodišnja časopisna produkcija, potom da se utvrde elementi za procjenu, usporedbu, klasifikaciju i eventualno poboljšanje dotadašnjega sustava financiranja. Analitički korpus činilo je 25 (od ukupno 30) časopisa, a u obzir su uzeti – ističe se u izvješću – desetak važnijih časopisnih elemenata – od žanrovske zastupljenosti i kvalitete priloga, preko aktualnosti i kontinuiteta do rubrika i broja suradnika.

Govoreći o funkciji časopisa, upućuje se na razliku prema knjizi, kao i na razliku između npr. dnevnika i tjednika te ističe kako “funkciju časopisa određuje reprezentativna kvaliteta objavljenih priloga, kontinuitet u informacijama i kritičkoj analizi, zalaganje za određene stavove i/ili orijentacije i obrada nekog osobenog tematskog ili problematskog područja”.¹ S tog aspekta gledano,

¹ Svi citati prema dokumentu *Analiza časopisa koje je Republička Samoupravna interesna zajednica kulture SR Hrvatke finansijski pomagala od 1981. do 1983. g.*, RSIZ kulture, Zagreb 1985, str. 5-16!

u općoj funkciji analiziranih časopisa – nastavlja se u izvješću – može se reći nekoliko stvari:

1. nema reprezentativnih časopisa koji bi osigurali kontinuitet u kritičkoj revalorizaciji kulturnih zbivanja i ujedno zastupali određenu orijentaciju, pa je – po mišljenju radne grupe - utjecaj časopisa manji nego u prošlosti, knjige preuzimaju ulogu reprezentativnih ostvarenja, a štampa ulogu aktualnog kritičkog praćenja kulturnih zbivanja, a sve to posljedica je pomanjkanja društvenog interesa za časopis;
2. promjene se ogledaju u tendenciji da časopisi postaju zbornici, tj. da preuzimaju ulogu knjiga, specijalizacija nije dosljedna, pa razlike u orijentacijama jedva da dolaze do izražaja, neredovito izlaženje i slaba pažnja prema aktualnoj kritici i recenzijama dovodi u pitanje funkciju kontinuiranog kritičkog praćenja i valorizacije;
3. većina časopisa ipak je uspjela objaviti, informirati i kritički promišljati barem neke aspekte suvremenog “trenutka povijesti”, a neki su izgradili i određenu fizionomiju, tj. obavljali su funkciju koja je nezamjenjiva, ali u mjeri s kojom razvijena kultura ne može biti zadovoljna; razloge i ovdje valja tražiti u sustavu financiranja;
4. analizirani časopisi ne mogu se međusobno uspoređivati na samo jednoj razini, npr. na odnosu između programa i realizacije, već je nužno uvažiti posebne svrhe i društvene potrebe, zbog čega ih valja onda i klasificirati.

U klasifikaciji koja je potom uslijedila konstatira se međusobna razlika analiziranoga korpusa, što otežava načelno rješavanje zadatka, otuda i uspostavljanje jedinstvenih kriterija financiranja. Problem dodatno otežavaju oni časopisi koji nisu strože profilirani, sve u svemu časopisi se mogu razvrstati samo uvjetno jer nema “čistih” tipova. Zato je ponuđena klasifikacije uvjetna, temelji se isključivo na karakteru objavljenih priloga i broja prilo-

ga određene vrste i namjene, pa na toj prvoj – kvantitativnoj razini – časopisi se dijele na časopise općeg tipa (npr. Republika) i na časopise posebne namjene (npr. Filmska kultura). “Nečisti tipovi” bili bi npr. časopisi poput Geste, Kaja ili Kulturnog radnika, a nije uvažena moguća podjela na opće i regionalne časopise jer takva podjela – prema mišljenju grupe – nije funkcionalna.

Druga razina klasifikacije uvodi kvalitativne kriterije, pa ako se u grupi časopisa općeg tipa pokuša odrediti koji časopisi uspijevaju obavljati funkciju časopisa toga tipa, tj. da su doista reprezentativni, aktualni i redoviti, doći će se tek do tri – Dometa, Foruma i Republike, pa ih autori svrstavaju u kategorija A.

Ograđujući se kako se ovime ne dovodi u sumnju potreba za ostalim časopisima, autori nadalje u skupini časopisa posebne namjene ne mogu na isti način primijeniti načela druge razine klasifikacije. Naime, postoje časopisi koji svakako ulaze u područje kulture u cjelini, ali postoje i oni koji tome području pripadaju samo djelomično, i za njima postoji potreba, pa ih se ne može na jednak način mjeriti, npr. časopisi za film, teatar ili svjetsku književnost, štoviše, neki od takvih nisu ni ušli u analizu (npr. Umjetnost riječi i Filozofska istraživanja).²

Kvantitativno razvrstavanje priloga po žanrovima, ma koliko uvjetno i relativno, pokazalo je veliku prevlast esejistike kojoj je posvećena gotovo polovina ukupnog prostora u svim časopisima, više negoli i poeziji i umjetničkoj prozi zajedno. Esejistika je kvalitativno “najjači” žanr, ističe se u izvješću jer se u prosjeku među najboljim priložima u svim časopisima, u časopisima općeg tipa preteže književna esejistika, a sama prevlast eseja vjerojatno ima i neke izvanknjiževne razloge, npr. potrebu da se objave za-pravo znanstveni radovi koji mogu služiti za izbore u nastavna

² Prema kvalitativnoj razini klasifikacije, tj. po kvaliteti priloga, utjecaju i redovitosti izlaženja, a zatim i po važnosti problematike, smatraju autori, u istu kategoriju A pripadaju časopisi poput Filmske kulture ili Književne smotre, dok svi ostali u kategorije B, jer prema istim mjerilima nisu uspjeli “pokriti” predložene programe.

zvanja. Uočeni žanrovski nerazmjjer ukazuje, sjedne strane, i na relativno veliku ponudu esejistike i na prikladnost eseja za objavljivanje u časopisu, s druge, na činjenicu da nema žanrovski profiliranih časopisa.³

Razlog relativno slabe zastupljenosti poezije i umjetničke proze oni vide u određenoj specijalizaciji publike; poeziju čita samo određeni tip publike, ali to onda govori o potrebi da se barem poneki časopis znatno više orijentira prema upravo takvoj publici.

Što se tiče recenzija, autori ne misle “da je jedino ono što se može odrediti kao žanr ‘recenzije’ nešto po čemu bi se trebala ravnati ocjena aktualnosti i kritičke valorizacije kulturnih zbivanja, ali recenziji ipak u tom smislu pripada istaknuto mjesto, pa su i sami podaci o recenzijama dosta indikativni”. Naime, od analiziranih 25 časopisa samo njih 15 objavljuje recenzije, a samo 11 časopisa recenzijama daje neko iole značajnije mjesto te im posvećuje nešto veći prostor. Drugim riječima, recenzija je razmjerno veoma malo, pa već i sasvim kvantitativno gledano one ne “pokrivaju” ni četvrtinu u nas objavljenih knjiga koje bi bilo kakvu recenziju zasluživale, a što se kvalitete tiče i ona je nezadovoljavajuća, osobito izbor recenziranih djela, koji je uglavnom slučajaj, pa velik dio vrijednih djela uopće nije recenziran, a nerijetko su recenzirane (i to ne negativno!) knjige sasvim zanemarlive vrijednosti. I ovdje se radi o posve “izvanknjiževnim” razlozima, naime, redakcije vjerojatno nisu stanju osigurati pristojne honorare za kontinuirano praćenje literature. Sve u svemu, žanrovska analiza upozorava da se i s toga aspekta časopisi nalaze u krizi.

Spomenuta zapažanja u konačnici upućuju na opće probleme časopisne produkcije ranih osamdesetih godina, pa se može reći

³ Napokon, dodaju autori, izbor (književnog) eseja obavljen je više prema stručnim i znanstvenim nego po estetskim kriterijima, pa to uzrokuje stanovit “pomak” gotovo svih časopisa prema znanosti, a sve ovo u osnovi važi i za časopise posebnoga tipa.

kako vlada oskudica prostora, neredovito izlaženje i oscilacije u kvaliteti i profilu, otuda kompromisi u vidu višebrojeva i zbornika, kritike povremene, teme slučajne, a sve to onda upućuje na nestimulativnu kulturnu atmosferu. S druge strane, problemi su i na strani časopisa, u njihovu “difuznome karakteru”, pa se često postavlja pitanje: imamo li previše ili premalo časopisa? Po mišljenju radne skupine pitanje je pogrešno jer svi analizirani časopisi obavljali su određene funkcije i nisu bili suvišni, ali svi zajedno nisu obavljali onu funkciju koju bi časopisi trebali obavljati. Njihova povremena tematska “preklapanja” i neprofiliranost znak su da nema koordinacije među časopisima, velik broj časopisa objavljuje priloge s područja znanosti o književnosti, a najbolji i najutjecajniji časopis, *Umjetnost riječi*, nije uopće obuhvaćen jer ga republički fond kulture nije financirao. Teme vezane za NOB ponavljaju brojni časopisi, a mnogi opći tematski brojevi zapravo su toliko slični da bi ih sve moglo objaviti u samo jednome časopisu. No, zato na drugoj strani nema npr. generacijskog časopisa, časopisa za poeziju i sl.⁴

U tome smislu radna će se grupa na kraju svojega izvješća zauzeti za poticanje interesa za časopise i otpočinjanje nekih procesa analognih programu sufinanciranja društveno vrijedne knjige, potom za jasnije odnose između osnivača, izdavača i financijera pojedinih časopisa te za stimulativnu politiku financiranja koja pak uključuje povećana sredstva za časopis i odgovarajuću selekciju. Selekcija bi trebala uvažiti diferencirane potrebe za reprezentativnim časopisima oba tipa, kao i za one tzv. regionalne, a posebno valja stimulirati “nepokrivena” područja bilo u smislu žanrova, bilo u smislu orijentacija, bilo u smislu aktualnosti. Na kraju radna grupa sugerira dogovorno ujedinjavanje određenih časopisa kako bi se izbjegla ponavljanja u tematici, te predlaže okvirni nacrt financiranja napominjući kako provedena klasifika-

⁴ Časopisi za poeziju *Poezija* (1971) i *Stih* (1976) već dugo ne izlaze, a *Quorum* (1985) još nije počeo.

cija nije provedena zbog klasifikacije te da bi – s obzirom kriterij aktualnosti – časopisi mogli “prelaziti” iz jedne skupine u drugu i iz jedne kategorije u drugu.

Rezimiraju osnovne rezultate analize, autori taksativno ponavljaju ključne stavove, tvrdnje i prijedloge, tj.:

1. funkcija se časopisa promijenila, nijedan časopis nije reprezentativan, najveći im je nedostatak neaktualnost;
2. većina priloga nije “časopisnog karaktera”, pa mogu biti objavljeni bilo gdje;
3. žanrovi su nerazmjerno zastupljeni, prevladava književno-znanstvena esejistika, malo je poezije, proze i drame, a posebno književne kritike i recenzija; nema “časopisa mladih”;
4. o broju časopisa ne ovisi utjecaj časopisa, a on je manji nego što bi trebao biti, razlozi su u distribuciji, nedostatnoj medijskoj pažnji, previsokim tiskarskim troškovima i niskim honorarima;
5. svaka analiza nužno uspostavlja neku klasifikaciju, svaka je uvjetna, pa i ova koja časopise dijeli na opće i posebne;
6. politika financiranja ne smije biti restriktivna, nego stimulativna;
7. provedena analiza nije apsolutna, već ukazuje jedino na određene tendencije naših časopisa.

Prihvativši ovo izvješće, republička je kulturna zajednica prihvatila sugerirani pristup radne grupe, tj. podjelu časopisa na dva tipa i tri kategorije, sve analizirane časopise i dalje zadržala na vlastitome sufinanciranju te pri osiguravanju sredstava primijenila sugerirani model.⁵

⁵ “Skupština Republičke samoupravne interesne zajednice kulture na sjednici održanoj 30. listopada 1985. godine usvojila je Analizu časopisa koje je Republička samoupravna interesna zajednica kulture SR Hrvatske financijski pomagala u razdoblju od 1981. do 1983. godine i zaključila sljedeće:

2.

Još prije službenoga prihvaćanja izvješća radne grupe (30. listopada 1985) njezin je predsjednik Milivoj Solar dao intervju Vjesnikovoj novinarki Dragi Ungaro.

Dok novinarka ukratko prepričava zaključke dokumenta radne grupe stavljajući u prvi plan *poplavu esejistike, nezadovoljavajuću ulogu časopisa te jednu neobičnu pojavu, naime, da časopisi posvećuju mnogo veću pažnju znanosti o književnosti nego književnosti samoj* pitajući je li to *vrhunska literatura preselila se u knjige?*, Solar zaključak o nereprezentativnosti časopisne produkcije i o siromaštvu redakcija kao glavnom uzroku dopunjuje vlastitim prisjećanjem kako su “prije 15 godina neki naši časopisi bili reprezentativni za književna zbivanja, na primjer ‘Krugovi’ ili ‘Razlog’”, te dodaje:

- Sjećam se da sam prije dvadesetak godina, kao mladi sveučilišni asistent gotovo živio od suradnje u “Našim temama”. Mjesečno sam pisao dvije-tri recenzije; asistentska plaća bila mi je 37 tisuća, a autorski arak u časopisu plaćao se 25-30 tisuća. Danas možda iznosi bijednih 200-300

1. Da se prihvati sugerirani pristup, koji je radna grupa u izradi Analize naznačila, to jest da se časopisi podijele na tipove:

- časopisi općeg tipa
- časopisi posebnih namjena, a ovi tipovi na kategorije.

2. Da se u politici sufinanciranja časopisa u prvoj fazi, kod osiguravanja sredstava ne treba ukloniti nijedan časopis, koji je obrađen u Analizi.

3. Da se kod osiguravanja sredstava primjeni sljedeći način:

- za prvu kategoriju do 50% dogovorenog programa
- za drugu kategoriju do 20%
- za treću kategoriju do 10% (...)

Metodologiju Solarove skupine preuzelo je i sljedeće povjerenstvo koje je 1988. istu analizu provelo za razdoblje 1984 – 1987. godine; ovaj put u radna grupa u sastavu Tonko Maroević, Branko Maleš, Željko Rogošić, Cvjetko Milanja i autor ovoga priloga razmatralo je 40 časopisa, a rezultati su objavljeni u posebnoj brošuri RSIZ-a kulture 1989. godine; o tim, sada već i neposrednim iskustvima, u nekom drugom povodu!

starih tisuća! Tko će onda pisati aktualije? Uredništvo nema para da kupuje nove knjige radi recenzija, a recenzenti još manje.⁶

Nešto dalje, ilustrirajući tezu o tematskim brojevima časopisa koji imaju bolju prođu, jer čitateljima jeftino nude tekstove koji bi u knjizi bili mnogo puta skuplji, Solar kao primjer navodi svoju knjigu o teoriji romana koja je svojedobno u izdanju (beogradskog) Nolita stajala 400 dinara, a iste veličine njegov tekst o teoriji novele, objavljen u (riječkim) Dometima, čitaoci su mogli kupiti za samo 30 dinara! Ali ne može se na tome zasnivati časopisna politika, upozorava on.

Izdvaja se još jedna Solarova primjedba i to u povodu dominacije znanstvene esejistike na uštrb poezije i proze, naime, kako “više nema literarnih eseja kakvima se nekad odlikovala hrvatska književnost od Matoša do Krleže, koji nisu bili strogo znanstveni, ali su se isticali ljepotom izraza”, a u isto vrijeme – ne osporavajući da se u takvoj poplavi može naći i vrhunska esejistika – smatra kako je suvremena hrvatska poezija bolja nego što bi se to moglo zaključiti po književnim časopisima dok bi, dodaje, esej kao “najbolji časopisni žanr” morao zauzeti barem četvrtinu sadržaja, a zauzimaju jedva 10 posto.⁷

⁶ Draga Ungaro, *Poplava esejistike*. Kulturna periodika u svjetlu analize. Vjesnik, 12. svibnja 1985, str. 12

⁷ U nastavku se ističu podaci kojih zapravo nema u izvješću, naime, da su pojedini časopisi u posljednje tri godine imali čak 150 do 200 suradnika, te da se naklada kretala između 1000 i 2000 primjeraka sa Solarovim upozorenjem kako je zabluda misliti da časopis mora imati veliku tiražu: “Za njegov utjecaj nije presudna tiraža, nego kvaliteta. I distribucija odmaže tiraži. U Hrvatskoj možda postoje dvije knjižare u kojima se mogu kupiti svi časopisi. Očito su prejeftini, i knjižarama se ne isplati da ih drže”. (Vjesnik, isto!)

Zanimljivo je spomenuti i “istraživanje koliko ima književnih časopisa” tadašnjega saveznoga političkog dnevnika Borba. U dijelu koji se odnosi na Hrvatsku, zagrebački dopisnik (I.T.) pod naslovom *Tematska raznolikost* piše kako prema informacijama NSB u Hrvatskoj te 1985. izlazi gotovo 350 raznovrsnih časopisa, od kojih tridesetak pripada “široj kulturnoj problematici (dobrim dijelom književnoj), koje danas sufinancira RSIZ kulture Hrvatske”. Za njihovo je izlaženje

3.

Prošle (2003) godine, na ovome istome skupu,⁸ baveći se upravo pitanjima definicije časopisa, osim što sam upozorio na praktične implikacije ovoga pitanja, pa tako spomenuo – između ostaloga – i Milivoja Solara te druge književne stručnjake koji su se svojedobno našli u nimalo zavidnoj situaciji asistencije u raspodjeli nikada dovoljnoga društvenog novca našim časopisima, iznio sam glavne postavke časopisne teorije, pozivajući se uglavnom na bogata iskustva njemačke teorije.⁹ Naime, domaća iskustva u tome su više nego skromna, a analiza Solarove grupe iz 1985. pripada među rijetke priloge o ovoj temi, a s obzirom na uvjete nastanka te na metodološku razradu, upravo je i jedinstvena, u svakome slučaju pionirska.¹⁰

Kako sam smatrao da je u ovoj prigodi mnogo važnije izvijestiti o jednome najvjerojatnije posve zaboravljenom dokumentu naše doskorašnje kulturne politike, zadržat ću se na karakterističnim mjestima analize koju s razlogom mogu nazvati Solarovom ili barem pretežno Solarovom.

u toj godini, nastavlja dopisnik, osigurano 6.5 milijardi starih dinara “od čega samo za polumjesečnik Oko 2.3 milijarde”. U uredničkom rezimeu pod naslovom *Devedeset* ovako se zaključuje: “U periodiku namijenjenu književnom stvaralaštvu, kako sada stoje stvari, može se ubrojiti 90-ak časopisa i pojedinih listova koji to rade na doista ozbiljan način. SIZ kulture Srbije za područje Republike bez pokrajina alimentira periodiku sa 36.4 milijuna dinara. U BiH je to oko 40, u SR Hrvatskoj 65 milijuna dinara, itd. Sve skupa: i broj naslova i novac nisu nimalo pretjerani. Prije se može reći da su ‘u granicama normale’” (*Pisci bi rekli: malo... Borba*, 17. juna 1985, str. 7)

⁸ Riječ je o znanstvenome skupu koji se u sklopu projekta *Hrvatski modernizam 20. stoljeća* voditelja Cvjetka Milanje već treću godinu organizira u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici; ovaj rad nastao je kao prilog onome dijelu znanstvenoga skupa 2004. godine koji je bio posvećen životu i djelu Milivoja Solara.

⁹ Vinko Brešić, *Kako definirati časopis? Prilog poetici časopisa*, u: *Medij hrvatske književnosti 20. stoljeća* (ur. Bošnjak, B.), Zagreb 2004, str. 87-94

¹⁰ Takav je na svoj način bio i prilog još jednoga uglednog komparatista, naime, pregled *Hrvatskih novina i časopisa do 1848. god.* (1938) Ive Hergešića.

Ponajprije, onaj uvodni dio u kojemu se navode važnijih časopisni elementi, naime, prilozi i uz njih vezani žanrovi te teme i specijalizacija, potom rubrike, fizionomija časopisa, aktualnost, kontinuitet i suradnici. U poglavlju o funkciji upućuje se na dnevnik i tjednik te na knjigu kao svojevrsnu suprotnost časopisu, zatim na moguću razinu analize s obzirom na program časopisa i njegovu realizaciju, a u poglavlju o klasifikaciji konstatira se kako u praksi nema čistih tipova, tj. ni ovdje praksa ne odgovara teoriji, da bi se potom ponudile dvije razine operativne klasifikacije: kvantitativna i kvalitativna te iz toga izvedena dva osnovna tipa časopisa – opći i posebni, odnosno specijalistički. Odustaje se, ali ima u vidu i druga mogućnost koja bi časopise dijelila na regionalne i opće, dok se s obzirom na kvalitetu priloga kao kriteriji navode reprezentativnost, aktualnost, redovitost i izgrađena fizionomija, tj. profil i program. Napokon, u igru se uvodi i publika koja očito nije ista za oba tipa časopisa, a časopisni prilozi – koji se u analizi nazivaju recenzije ili kritike – za Solara je glavno mjerilo časopisne aktualnosti i očito ključni časopisni kriterij.¹¹ Na mala vrata uvedena je redakcija i pitanje honorara, odnosno interesa koji posredno utječe na časopisnu fizionomiju, te ističe časopisna nefunkcionalnost ili reducirana funkcionalnost s obzirom na onu funkciju koju bi časopisi trebali obavljati, drugim riječima, implicira se ideja o nekome potpuno funkcionalnome časopisu.

Dok ideju o dogovornome ujedinjavanju određenih časopisa možemo smatrati prije posljedicom određenoga eklekticizma (karaktera narudžbe, odnosno kulturne politike) negoli stvarnog uvjerenja samih predlagača, što – istina, u povijesti nacionalne periodike i ne bi bilo prvi put, samo su razlozi različiti¹² – dotle

¹¹ Tako je i novinarsko izvješće sa sjednice skupštine dotične republičke zajednice objavljeno pod naslovom *Časopisi nisu aktualni* (Vjesnik, 30. listopada 1985., str. 11).

¹² O tome u mojim knjigama *Časopisi Milana Marjanovića* (1994.), str. 98-108 i 136 i *Teme novije hrvatske književnosti* (2002) u prilogu pod naslovom *Savremenik (1906. – 1941.) – prvi časopis DHK*, str. 261-268!

napomenu o tome kako klasifikacija nije provedena zbog same klasifikacije valja ozbiljno uzeti u obzir te u najmanju ruku relativizirati moguće zaključke. No, aktualnost se i po treći put stavlja u prvi plan časopisnosti, tj. “časopisnog karaktera”, i upravo po njemu tematski brojevi poprimaju tzv. “zbornički karakter”, tj. karakter bliži nečemu što nije časopis, pa je, dakle, knjiga. Drugim riječima, na posredan način kao da se časopisu priznaje status autonomnoga žanra iz čega se vidi da iza cijeloga elaborata stoji onaj tip mišljenja koji pripada ili se obično očekuje od jednoga teoretičara; naime, na svim razinama ovoga dokumenta – i to je svakako za našu temu njezina najvažnije strana – probija eminentno teorijski interes.

Pa iako u Solarovoj inače bogatoj praksi – koliko mi je poznato – nema radova koji bi specijalno bili posvećeni časopisima, odnosno periodičkoj problematici, primjer analize iz 1985. pruža solidnu osnovu za ma koliko uvjetno izvedivu teoriju. Ona u osnovi počiva na poimanju časopisa kao periodičke tiskovine čija je žanrovska predilekcija u znaku nekoliko ključnih obilježja, a to su: *periodičnost*, *aktualnost*, *javnost* i *univerzalnost*. Osim što se posredno naznačuje i određena časopisna tipologija, i to s obzirom na neka spomenuta obilježja, ponuđena analiza u konačnici ide za tim da također posredno odredi časopis i s njegove funkcionalne strane, tj. da se časopis definira kao onaj tip tiskanoga medija kojemu je zadaća da *informira*, *transformira* i *dokumentira* – u slučaju književnih časopisa – književnu sliku nekoga vremena (faktor: *itd!*).¹³

Sve dalje pripada, s jedne strane, metodološkome usustavljanju netom izdvojenih mjesta iz Solarove analize, tj. postaje dio postupka ovjeravanja unutar relevantne literature, odnosno teorije o časopisu kao žanru i svim onim aporijama koje se pri tom otvaraju s obzirom na, npr. časopisu najbliži pojam novina, s druge

¹³ I o jednome i o drugome više u mojem spomenutom prilogu *Kako definirati časopis?* i tamo navedenoj literaturi!

pak strane, pripada studiju medijsko-recepcijskih aspekata hrvatske književnosti ne samo u dotičnome razdoblju 1981. – 1983. već unatrag punih 170 godina, dakle, u onome što akademski nazivamo novijom hrvatskom književnosti.